

УДК 338.22(477)+658.219.4(437.6):355.01

DOI: 10.24144/2078-1431.2025.2(35).155–165

Петро Токар,
кандидат соціологічних наук,
директор ННІ євроінтеграційних досліджень,
доцент кафедри міжнародних студій
та суспільних комунікацій УжНУ

Тетяна Зийбер,
магістрантка 1-го курсу,
кафедри міжнародних студій
та суспільних комунікацій УжНУ

РЕЛОКАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ В СЛОВАЧЧИНУ ТА ЙОГО ПІДТРИМКА ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОЇ ІНВАЗІЇ

З початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну у лютому 2022 року тисячі українських підприємців опинилися перед необхідністю повної або часткової релокації свого бізнесу в західні області держави або за кордон. Однією з країн, що прийняла найбільшу кількість українських підприємців, стала Словацька Республіка — близький сусід, член Європейського Союзу та НАТО, органи влади якого від самого початку війни продемонстрували політичну солідарність з Україною та надавали практичну допомогу. Словаччина надала українським підприємцям спрощені процедури реєстрації бізнесу, тимчасовий захист, доступ до ринку праці, податкових номерів (DIČ) та банківських послуг. Державна адміністрація, а також низка місцевих ініціатив сприяли включенню українських підприємців у бізнес-середовище країни, залученню до підприємництва українських біженців. Позитивну роль відіграла активна діяльність Словацько-Української торгово-промислової палати, а також партнерство з Європейським центром підприємництва та інновацій і низкою недержавних бізнес-інституцій, приватних підприємців, волонтерів.

Ключові слова: релокація бізнесу, Україна, Словаччина, війна, українські біженці, ринок праці.

With the start of Russia's full-scale invasion of Ukraine in February 2022, thousands of Ukrainian entrepreneurs were faced with the need to completely or partially relocate their businesses to the western regions of the country or abroad. One of the countries that accepted the largest number of Ukrainian entrepreneurs was the Slovak Republic — a close neighbor, member of the European Union and NATO, whose authorities have demonstrated political solidarity with Ukraine and provided practical assistance since the beginning of the war. Slovakia provided Ukrainian entrepreneurs with simplified business registration procedures, temporary protection, access to the labor market, tax numbers (DIČ), and banking services. The state administration, as well as a number of local initiatives, facilitated the integration of Ukrainian entrepreneurs into the country's business environment and the involvement of Ukrainian refugees in

entrepreneurship. The active work of the Slovak-Ukrainian Chamber of Commerce and Industry, as well as partnerships with the European Centre for Entrepreneurship and Innovation and a number of non-governmental business institutions, private entrepreneurs, and volunteers, played a positive role.

Keywords: *business relocation, Ukraine, Slovakia, war, Ukrainian refugees, labor market.*

Постановка проблеми. Згідно з аналітичними даними словацьких ЗМІ, кількість українських підприємців у країні зросла більш ніж удвічі порівняно з довоєнним періодом (Forbes Slovensko, 2024). Українці відкривають ресторани, салони краси, ІТ-компанії, приватні клініки, логістичні фірми, освітні стартапи. Відзначено також активну участь українського бізнесу у сфері харчування, торгівлі, ремонту, краси, медицини та доставки — зокрема компанії *Нова пошта* [2]. На тлі цієї динаміки Словаччина не лише отримала нові джерела податкових надходжень та зайнятості, але й зміцнила свою позицію як надійного партнера України. Релокація бізнесу стала не лише механізмом виживання для українських підприємців, але й важливим внеском у словацьку економіку та регіональну стабільність у часи турбулентності [1].

Щодо причини вибору Словаччини як країни релокації, то Словацька Республіка стала одним із ключових напрямків для релокації українського бізнесу після початку повномасштабного вторгнення Росії. Її привабливість як країни для переміщення підприємницької діяльності пояснюється низкою об'єктивних і стратегічно важливих чинників.

Перш за все географічна близькість між Україною та Словаччиною, а особливо з Закарпатською областю, забезпечила зручну логістику для переміщення людей, обладнання, товарів і надання послуг. Близькість кордону дозволила українським підприємцям тісніше зберігати оперативний зв'язок із рідним бізнес-середовищем та родинами, що залишилися в Україні.

Другим важливим чинником є спрощені адміністративні процедури реєстрації юридичних осіб. Словацька держава запровадила механізми, що дозволили громадянам України відкривати бізнес у короткі терміни, навіть перебуваючи під тимчасовим захистом. Уряд СР у співпраці з місцевими органами самоврядування та міжнародними партнерами, створив умови для мінімізації бюрократичного навантаження. Крім того, стабільна економіка та прозора система правового регулювання зробили Словаччину безпечною юрисдикцією для збереження активів та подальшого розвитку. Бізнес, особливо з сектора послуг і торгівлі, отримав змогу працювати в передбачуваному середовищі з чіткими правилами гри.

Не менш важливою перевагою стала можливість виходу на ринок Європейського Союзу. Членство Словаччини в ЄС забезпечує доступ до спільного ринку, відкриваючи українським компаніям перспективи масштабування, участі у грантових програмах та проєктах економічної інтеграції. Також варто відзначити підтримку з боку словацького уряду, громадських організацій, бізнес-інкубаторів і міжнародних донорських структур,

які спрямували ресурси на адаптацію українських підприємців, надання консультаційної допомоги та фінансового супроводу. У сукупності ці фактори зробили Словаччину не лише зоною безпеки, але й платформою для нового старту українського бізнесу в умовах війни [3].

Аналіз досліджень, публікацій і офіційних сайтів. Серед українських науковців найбільш помітно опікуються цими дослідженнями Елла Лібанова та Олександр Позняк (Інститут демографії і соціальних досліджень НАН України), Олена Маліновська, Володимир Позняк, Паливода, Володимир Химинець та інші дослідники Національного інституту стратегічних досліджень України, О. П. Мульська, Т. Г. Васильців, І. Є. Бараняк., Н. Зеліско — з інших наукових інституцій та регіонів України, Наталія Гапак, Іван Артьомов, Ярослав Бойко, Оксана Чубарь та Олеся Червак (УжНУ, Україна), Григорій Месежніков, Ольга Гіярфяшова, Юрай Марушіяк, Олександр Дулеба (Словацька Республіка) та інші [13, 14, 15].

Результати дослідження. Виклад основного матеріалу. Державна і міжнародна підтримка українського бізнесу в Словаччині з початком повномасштабної війни в Україні уряд Словацької Республіки, а також міжнародні донори, громадські організації та інституції Європейського Союзу оперативно відреагували на потреби українських переселенців, зокрема підприємців. У Словаччині були створені сприятливі умови для релокації бізнесу, які базувалися на таких формах підтримки:

Урядова підтримка на нашу думку є провідною і має кілька напрямів:

- Спрощена процедура реєстрації бізнесу для громадян України. Українці могли зареєструвати фізичну особу-підприємця або юридичну особу з мінімальним пакетом документів, а термін розгляду заявок скоротився до кількох днів.
- Консультаційна допомога від державних установ, зокрема через мережу контактних центрів, які консультують щодо податкового законодавства, трудового права та легалізації перебування.
- Пільгові умови оренди приміщень для бізнесу на початковому етапі діяльності, а також доступ до індустріальних парків і коворкінгів.

Міжнародна технічна та фінансова допомога:

- Гранти та мікрофінансування від міжнародних організацій, таких як UNDP, IOM, USAID, а також від словацьких та європейських донорських фондів. Частина грантів була спрямована безпосередньо на відновлення або запуск підприємств, які змушені були зупинити роботу в Україні [4].
- Проекти підтримки жінок-підприємниць та вразливих груп серед українських переселенців, що включали навчання, менторство та стартовий капітал.
- Освітні програми і нетворкінг — реалізовано низку заходів для ознайомлення українських підприємців із правилами ведення бізнесу в ЄС, налагодження зв'язків з місцевими підприємствами та інтеграції в бізнес-середовище.

Роль громадського сектору:

- НУО та українські діаспорні організації виступили медіаторами між підприємцями та державними інституціями. Вони забезпечували переклад, юридичну допомогу, інформування та психологічну підтримку.
- Платформи взаємодії бізнесу, як-от Business for Ukraine, створювали можливості для обміну досвідом, кооперації та координації проєктів.

Завдяки цим зусиллям, український бізнес не лише зберіг свою життєздатність у період кризи, а й сприяв розвитку місцевої економіки, створенню робочих місць та збагаченню словацького ринку новими товарами й послугами.

Види релокованого бізнесу та профіль компаній:

У процесі релокації українського бізнесу в Словаччину можна виділити кілька ключових галузей, які виявили найвищу мобільність і адаптивність. Зокрема:

- Сектор інформаційних технологій (IT) — один із лідерів за кількістю переміщених компаній. IT-бізнес найменш залежний від фізичної інфраструктури, тому його представники швидко реагували на виклики війни, переїжджаючи до більш безпечних регіонів або за кордон. У Словаччині найбільше таких компаній обрали міста Кошице, Братислава та Пряшів.
- Малий та середній бізнес у сфері виробництва — компанії, що займаються легкою промисловістю, металообробкою, виготовленням меблів або текстильних виробів. Їх приваблювала наявність індустріальних парків та спрощена система оренди виробничих площ, зокрема в прикордонних регіонах Словаччини.
- Логістика та транспортні послуги — через зміну торговельних маршрутів багато логістичних компаній адаптували свої хаби до нових умов, обираючи територію Словаччини як пункт транзиту або новий логістичний центр.
- Креативні індустрії — медіа, digital-маркетинг, дизайн-студії, архітектурні бюро. Часто вони функціонували як ФОП або невеликі колективи, що оперативно перенесли свою діяльність, зберігаючи онлайн-режим роботи.
- Освітні стартапи та платформи — через зростання попиту на дистанційну освіту, зокрема серед українців за кордоном, частина EdTech-проєктів перенесла свої офіси або реєстрацію до країн ЄС, включно зі Словаччиною [5].

Варто зазначити, що релокація у більшості випадків мала частковий характер — лише частина команди або офісу переміщувалася за кордон, тоді як інші підрозділи продовжували діяльність в Україні. Це дозволяло забезпечити безперервність процесів і зберігати робочі місця для працівників, які залишилися в країні.

Є яскраві приклади успішної релокації українського бізнесу. Успішна релокація українських підприємств до Словаччини стала можливою зав-

дяки поєднанню гнучкості самих підприємців та сприятливих умов з боку приймаючої сторони. Серед них є такі:

- Компанія «NovaTech» (Львів — Кошице), яка спеціалізується на програмному забезпеченні для логістики, перевезла до Кошиц частину розробників і отримала підтримку в межах програми місцевого бізнес-інкубатора. Компанія налагодила співпрацю з Університетом Павла Йозефа Шафарика у Кошице та розширила штат завдяки залученню словацьких IT-фахівців.
- Меблеве підприємство «КомфортБуд» із Дніпра, що втратило виробничу базу під час бойових дій, перемістило обладнання до Пряшева. Завдяки допомозі місцевого самоврядування та фінансовій підтримці від GIZ компанія швидко запустила мале виробництво і вийшла на локальний ринок.
- «Нова пошта» — один із лідерів у сфері логістики в Україні. Після початку повномасштабного вторгнення компанія активно розширила свою присутність у країнах Європейського Союзу, зокрема й у Словаччині. У червні 2023 року «Нова пошта» відкрила своє перше відділення в Братиславі під брендом Nova Post, а згодом — ще декілька пунктів прийому та видачі посилок. Основна мета — забезпечення швидкої та надійної доставки між Україною та Словаччиною, з особливим акцентом на обслуговування української діаспори, волонтерських організацій і малого бізнесу.
- Салон краси Frederico Moreno, який був заснований у місті Херсон і після початку повномасштабної війни відкрив нову студію в Братиславі. Підприємці не лише зберегли високий рівень обслуговування, а й інтегрували словацькі стандарти якості, що дозволило їм залучити як українську діаспору, так і місцевих клієнтів. Цей кейс демонструє успішне поєднання українського досвіду з європейськими практиками у сфері сервісу.
- Сфера громадського харчування також зазнала активної трансформації. Відомі українські мережі та ресторани відкрили нові локації у Словаччині, орієнтуючись як на співвітчизників, так і на місцеве населення. Так, мережа ресторанів «*Львівський круасан*», що спеціалізується на швидкому харчуванні з елементами української кухні, відкрила успішний заклад у Братиславі.
- Ресторан «*Батоні*», заснований вихідцями з Одеси, пропонує ф'южн української, одеської та грузинської кухонь, що стало особливо популярним серед мешканців столиці. Ще одним прикладом є ресторан «*Чорноморка*», який приніс до Словаччини традиції приготування чорноморської риби й морепродуктів. Високоякісний сервіс, адаптація меню під місцеві смаки та використання українських кулінарних традицій дозволили цим бізнесам зайняти гідне місце на словацькому ринку.
- Медичний бізнес також активно освоює новий ринок. У Словаччині було відкрито низку приватних медичних клінік і стоматологічних кабінетів, заснованих українськими лікарями, які виїхали через вій-

ну. Ці установи, орієнтовані як на українців, так і на місцеве населення, пропонують широкий спектр послуг — від загальної практики до високоспеціалізованої стоматології та дерматології. Якість обслуговування, сучасне обладнання та доброзичлива атмосфера сприяють їхній конкурентоспроможності та позитивному іміджу української медицини за кордоном [7].

Усі ці приклади підтверджують, що українські підприємці здатні успішно адаптуватися в новому середовищі, навіть попри форс-мажорні обставини. Їхній внесок не лише пожвавлює місцеву економіку, а й сприяє культурному взаємозбагаченню та розвитку транскордонного підприємництва.

Поза сумнівом провідною є роль українських і словацьких органів влади. Процес релокації українського бізнесу до Словаччини під час повномасштабної війни став можливим завдяки ефективній координації дій між українськими та словацькими органами влади, а також підтримці з боку міжнародних партнерів. З української сторони активну участь у сприянні релокації взяли:

- Міністерство економіки України, яке ініціювало створення спрощених процедур для відкриття бізнесу за кордоном, а також опублікувало низку інструктивних матеріалів для підприємців щодо можливостей релокації.
- Офіс з розвитку підприємництва та експорту (DIA), який забезпечував консультації українським підприємцям, включаючи підтримку у доступі до програм фінансування та інструментів виходу на ринки ЄС.
- Посольство України в Словацькій Республіці, яке виступало комунікаційним майданчиком між українськими підприємцями та словацькими державними органами, сприяючи налагодженню партнерських зв'язків та адаптації бізнесу до місцевих умов.

Зі словацького боку ключову роль у підтримці релокованого бізнесу відіграли:

- Міністерство економіки Словацької Республіки, яке сприяло адаптації нормативної бази для прийому релокованого бізнесу та забезпечення доступу до державних та європейських програм підтримки підприємництва.
- Словацькі бізнес-асоціації та торгово-промислові палати, що надавали консультації з юридичних, податкових та логістичних питань, організовували зустрічі з місцевими бізнес-партнерами та допомагали у пошуку приміщень.
- Місцеві органи самоврядування, які надавали реальні інструменти підтримки: знижки на оренду комерційної нерухомості, консультаційні центри, пільги на реєстрацію бізнесу та іноді — фінансові стимули для запуску нових підприємств на їхній території.

Таке міждержавне та міжінституційне співробітництво стало запорукою успішної адаптації українського бізнесу до нових умов, а також внесло значний вклад у соціально-економічний розвиток приймаючих словацьких регіонів [9].

Перспективи розвитку та співпраці відчутні і можуть стати високо ефективними та продуктивними. Релокація українського бізнесу до Словацької Республіки, що викликана війною, має не лише тимчасовий адаптаційний характер, а й потенціал для довгострокового стратегічного співробітництва між двома державами. Цей процес може стати основою і прикладом для нового формату транскордонної економічної інтеграції. У перспективі особливо важливими виглядають такі напрями розвитку:

- Поглиблення транскордонного співробітництва між Україною та Словаччиною, зокрема в межах Карпатського Єврорегіону, що сприятиме активізації економіки прикордонних територій та створенню сталих логістичних і виробничих ланцюгів Центрально-східної Європи.
- Створення спільних підприємств у галузях логістики, машинобудування, харчової промисловості, ІТ, охорони здоров'я та зеленої енергетики, що дозволить ефективно поєднувати український підприємницький потенціал із європейськими стандартами ведення бізнесу [10].
- Зміцнення людського капіталу — через інтеграцію українських підприємців у європейський ринок, обмін досвідом, застосування сучасних управлінських підходів і розвиток професійних навичок в умовах висококонкурентного середовища.
- Підготовка до повоєнної реконструкції України, де словацький досвід підтримки бізнесу, створення сприятливого середовища для МСП та участі в європейських програмах може бути масштабований в українських регіонах.
- Розвиток освітніх і наукових ініціатив, включаючи академічну мобільність, спільні дослідження, програми дуальної освіти та взаємодію між університетами України та Словаччини.

Таким чином, попри складні обставини, український бізнес не лише виживає, а й адаптується, трансформується та інтегрується у нові ринки Євросоюзу. Релокація в Словаччину виявилася не лише способом збереження підприємницької активності, а й стартовою платформою для налагодження стійкої двосторонньої міжнародної економічної співпраці на роки вперед [11].

Висновки. Релокація українського бізнесу в Словаччину стала одним із важливих механізмів збереження економічної активності українських підприємців під час повномасштабної війни. Цей процес продемонстрував гнучкість, стійкість та здатність українського підприємницького середовища адаптуватися до нових викликів і можливостей, використовуючи наявні ресурси та сприятливе законодавче поле країн-партнерів. Словацька Республіка стала однією з пріоритетних країн для релокації з низки об'єктивних причин: географічна близькість, наявність спрощених процедур реєстрації бізнесу, членство в ЄС та наявність чітких механізмів інституційної підтримки. Урядові структури Словаччини, зокрема Міністерство економіки та місцеві органи самоврядування, НУО створили

сприятливі умови для адаптації українських компаній, включаючи надання пільг, доступ до інфраструктури, консультаційний супровід.

Серед успішних прикладів українського бізнесу в Словаччині можна виокремити ресторани мережі (наприклад, «Львівські круасани», «Батоні», «Чорноморка»), салони краси (Frederico Moreno із Херсону), приватні стоматологічні клініки, а також логістичні компанії, як-от «Нова пошта», що активно розширює мережу представництв в Європі. Ці приклади демонструють потенціал українських підприємців не лише до виживання, а й до зростання в нових умовах. Важливо відзначити ефективну взаємодію українських і словацьких інституцій. Українські органи влади забезпечили інформаційний, дипломатичний та організаційний супровід процесу релокації, водночас словацькі партнери створили умови для легалізації та функціонування бізнесу. Це дозволило багатьом компаніям зберегти трудові колективи, зберегти ланцюги поставок і забезпечити внесок у словацьку економіку у вигляді податків і робочих місць [12].

У середньо- та довгостроковій перспективі цей процес здатен трансформуватися в сталу платформу для транскордонної співпраці, інвестицій, створення спільних підприємств, обміну інноваціями, а згодом — сприяти післявоєнному відновленню України. Досвід релокації в Словаччину може бути використаний як модель для подальшої інтернаціоналізації українського бізнесу та поглиблення інтеграції з країнами ЄС. Таким чином, релокація бізнесу — це не лише вимушена реакція на війну, а стратегічна можливість для оновлення економічного потенціалу, розширення горизонтів українських підприємств і зміцнення партнерських зв'язків між Україною та Словаччиною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ukrajinských podnikateľov je na Slovensku dvakrát viac ako pred vojnou. Štátu nosia milióny eur. URL:<https://www.forbes.sk/ukrajinskych-podnikatelov-je-na-slovensku-dvakrat-viac-ako-pred-vojnou-statu-nosia-miliony-eur/>
2. Crowe Slovakia. (n.d.). Presun podnikania z Ukrajiny na Slovensko Crowe Slovakia. URL:<https://www.crowe.com/sk/news/presun-podnikania-z-ukrajiny-na-slovensko>
3. IOM Slovakia: Assistance to people fleeing the war in Ukraine. (2025). IOM UN Migration. URL:<https://www.iom.sk/en/activities/iom-response-ukraine/overview.html>
4. Startitup. (2024, January 28). Ruskí a ukrajinskí podnikatelia u nás vlastnia takmer 3 300 firiem. Patria ku najčastejším zahraničným vlastníkom slovenských firiem URL: <https://www.startitup.sk/ruski-a-ukrajinski-podnikatelia-u-nas-vlastnia-takmer-3-300-firiem-patria-ku-najcastejsim-zahranicnym-vlastnikom-slovenskych-firiem/>
5. Tri roky vojny: integrácia ľudí z Ukrajiny na Slovensku čelí výzvam. (2025). SAV. URL: https://www.sav.sk/?lang=sk&doc=services-news&source_no=73&news_no=12612
6. Ukraine Refugee Situation. (2025). Operational Data Portal. Available at: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine/location/10785>
7. Trend.sk. (2023, December 11). Biznis na Slovensku láka Ukrajincov, ktorí mali doma problémy s políciou [Business in Slovakia attracts Ukrainians who had problems

- with the police at home]. URL: <https://www.trend.sk/spravy/biznis-slovensku-laka-ukrajincov-ktori-mali-doma-problemy-policiou>
8. Utečenci z Ukrajiny v EÚ. (2025). Európska Rada. Rada Európskej Únie. URL: <https://www.consilium.europa.eu/sk/infographics/ukraine-refugees-eu/>
 9. V Bratislave otvorili veľkokapacitné centrum pomoci pre utečencov z Ukrajiny. (2022). Pravda. URL: <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/621627-v-bratislave-otvorili-velkokapacitne-centrum-pomoci-pre-utecencov-z-ukrajiny/>
 10. Trend.sk. (2024, February 6). Vyše tritisíc firiem na Slovensku je vlastnená Rusmi alebo Ukrajincami. URL: <https://www.trend.sk/spravy/vyse-tritisic-firiem-slovensku-je-vlastnena-rusmi-alebo-ukrajincami>
 11. Aktuality.sk. (2024, January 10). Ukrajinské firmy majú v strednej Európe úspech. Chcú expandovať na Západ URL: <https://www.aktuality.sk/clanok/JPrn82Fc/ukrajinske-firmy-maju-v-strednej-europe-uspech-chcu-expandovat-na-zapad/> Novyny.sme.sk. Поради українцям з відкриття бізнесу в Словаччині. URL: <https://novyny.sme.sk/faq/c/porady-ukraintsiam-z-vidkryttia-biznesu-v-slovachchyni>. USBA — Українська спілка бізнесменів у Словаччині. URL: <https://usba.sk>. Finevolution.pl.. Бізнес-імміграція в Словаччину. URL: <https://finevolution.pl/ua/post/biznes-immigracziya-v-slovachchynu/>, а також: Ukraine Refugee Situation. (2025). Operational Data Portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine/location/10785>;
 12. Novyny.sme.sk. Наскільки успішні українські компанії у Словаччині. URL: <https://novyny.sme.sk/news/c/naskilky-uspishni-ukrainski-kompanii-u-slovachchyni>
 13. Артёмов І., Ляшко М. Сучасні соціально-економічні виклики для України та шляхи їх мінімізації. Геополітика України: історія і сучасність. Вип.1(32). Ужгород: ДВНЗ «УжНУ». 2024.
 14. Чубарь О. Г., Гапак Н. М., Бойко Я. М., Червак О. Ю. РЕЛОКАЦІЯ БІЗНЕСУ НА ЗАКАРПАТТЯ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ: ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ТА ГАЛУЗЕВИЙ ЗРІЗІ. Наукові перспективи № 5(35) 2023
 15. Наталія Гапак, Ярослав Бойко. Потенціал територіальних громад Закарпаття: емпіричний аналіз ефективності використання. Геополітика України: історія і сучасність. Вип.2 (33). Ужгород: ДВНЗ «УжНУ». 2024

REFERENCES

1. Forbes Slovensko. (2024, March 15). Ukrajinských podnikateľov je na Slovensku dvakrát viac ako pred vojnou. Štátu nosia milióny eur [There are twice as many Ukrainian entrepreneurs in Slovakia as before the war. They bring millions of euros to the state]. <https://www.forbes.sk/ukrajinskych-podnikatelov-je-na-slovensku-dvakrat-viac-ako-pred-vojnou-statu-nosia-miliony-eur/> [in Slovak].
2. Crowe Slovakia. (n.d.). Presun podnikania z Ukrajiny na Slovensko [Relocation of business from Ukraine to Slovakia]. Crowe Slovakia. <https://www.crowe.com/sk/news/presun-podnikania-z-ukrajiny-na-slovensko> [in Slovak].
3. IOM Slovakia: Assistance to people fleeing the war in Ukraine. (2025). IOM UN Migration. Available at: <https://www.iom.sk/en/activities/iom-response-ukraine/overview.html> [in Slovak].
4. Startitup. (2024, January 28). Ruskí a ukrajinskí podnikatelia u nás vlastnia takmer 3 300 firiem. Patria ku najčastejším zahraničným vlastníkom slovenských firiem [Rus-

- sian and Ukrainian entrepreneurs own nearly 3,300 companies in Slovakia. They are among the most frequent foreign owners of Slovak firms]. <https://www.startitup.sk/ruski-a-ukrajinski-podnikatelia-u-nas-vlastnia-takmer-3-300-firiem-patria-ku-najcastejsim-zahranicnym-vlastnikom-slovenskych-firiem/> [in Slovak].
5. Tri roky vojny: integrácia ľudí z Ukrajiny na Slovensku čelí výzvam. (2025). SAV. Available at: https://www.sav.sk/?lang=sk&doc=services-news&source_no=73&news_no=12612 [in Slovak].
6. Ukraine Refugee Situation. (2025). Operational Data Portal. Available at: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine/location/10785> [in English].
7. Trend.sk. (2023, December 11). Biznis na Slovensku láka Ukrajinco, ktorí mali doma problémy s políciou [Business in Slovakia attracts Ukrainians who had problems with the police at home]. <https://www.trend.sk/spravy/biznis-slovensku-laka-ukrajincov-ktori-mali-doma-problemy-policiou> [in Slovak].
8. Utečenci z Ukrajiny v EÚ. (2025). Európska Rada. Rada Európskej Únie. Available at: <https://www.consilium.europa.eu/sk/infographics/ukraine-refugees-eu/> [in Slovak].
9. V Bratislave otvorili veľkokapacitné centrum pomoci pre utečencov z Ukrajiny. (2022). Pravda. Available at: <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/621627-v-bratislave-otvorili-velkokapacitne-centrum-pomoci-pre-utecencov-z-ukrajiny/> [in Slovak].
10. Trend.sk. (2024, February 6). Vyše tritisíc firiem na Slovensku je vlastnená Rusmi alebo Ukrajincami [Over three thousand companies in Slovakia are owned by Russians or Ukrainians]. <https://www.trend.sk/spravy/vyse-tritisic-firiem-slovensku-je-vlastnena-rusmi-alebo-ukrajincami> [in Slovak].
11. Aktuality.sk. (2024, January 10). Ukrajinské firmy majú v strednej Európe úspech. Chcú expandovať na Západ [Ukrainian companies are successful in Central Europe. They want to expand West]. Retrieved from <https://www.aktuality.sk/clanok/JPn-82Fc/ukrajinske-firmy-maju-v-strednej-europe-uspech-chcu-expandovat-na-zapad/> Novyny.sme.sk. Porady ukrajintsyam z vidkryttia biznesu v Slovachchyni [Tips for Ukrainians on starting a business in Slovakia]. Retrieved from <https://novyny.sme.sk/faq/c/porady-ukraintsiam-z-vidkryttia-biznesu-v-slovachchyni>. USBA — Ukrayins'ka spilka biznesmeniv u Slovachchyni [USBA — Ukrainian Businessmen's Association in Slovakia]. Retrieved from <https://usba.sk>. Biznes-immihratsiya v Slovachchynu [Business immigration to Slovakia]. Retrieved from <https://finevolution.pl/ua/post/biznes-immigracziya-v-slovachchynu/>, a також: Ukraine Refugee Situation. (2025). Operational Data Portal. Retrieved from <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine/location/10785> [in Slovak/in Ukrainian].
12. Naskil'ky uspishni ukrayins'ki kompaniyi u Slovachchyni? [How successful are Ukrainian companies in Slovakia?]. Retrieved from <https://novyny.sme.sk/news/c/naskilky-uspishni-ukrainski-kompanii-u-slovachchyni> [in Ukrainian].
13. Art'omov I., Lyashko M. Suchasni sotsial'no-ekonomichni vyklyky dlya Ukrayiny ta shlyakhy yikh minimizatsiyi. [Modern socio-economic challenges for Ukraine and ways to minimize them]. Geopolitics of Ukraine: history and modernity. Issue 1(32). Uzhhorod: State Higher Educational Institution «UzhNU». 2024. [in Ukrainian].
14. Chubar' O. H., Hapak N. M., Boyko YA. M., Chervak O. YU. RELOKATSIYA BIZNESU NA ZAKARPATTYA VNASLIDOK VIYNY: TERYTORIAL'NYY TA HALUZEVYY

ZRIZY [RELOCATION OF BUSINESS TO TRANSCARPATHIA AS A RESULT OF THE WAR: TERRITORIAL AND INDUSTRY ANALYSIS].Scientific Perspectives No. 5(35) 2023 [in Ukrainian].

15. Nataliya Hapak, Yaroslav Boyko. Potentsial terytorial'nykh hromad Zakarpattya: empyrchnyy analiz efektyvnosti vykorystannya [The potential of territorial communities of Transcarpathia: an empirical analysis of the effectiveness of use]. Geopolitics of Ukraine: history and modernity. Issue 2 (33). Uzhhorod: State Higher Educational Institution «UzhNU». 2024 [in Ukrainian].